

La Svizra sco pajais multifar

Varietad da culturas e da derivanzas

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Jean Rudolf von Salis (1901–1996), istoricher biling da derivanza grischuna, è stà la «vusch da la naziun» cun sia «Weltchronik» radiofonica durant la Segunda guerra mundiala. El ha caracterisà la Svizra intitolond in da ses essais «Schwierige Schweiz» (1968). Gea, la Svizra è in pajais cumplitgà. Gist perquai è la uschè fascinanta.** Sch'i dat ina «helvetologia», lura sto'la esser pluridisciplinara. Avant trais onns en Germania han ins publitgà in'ovra multifara ch'ins po numnar in manual garteggià da «helvetologia» (1). L'editura, Rita Schneider-Sliwa, ha fatg il doctorat a Columbus (Ohio) ed a l'Universitad libra da Berlin e maina l'Institut geografic da l'Universitad da Basilea. Sia contribuziun davart l'immigraziun en Svizra (pp. 96–99) declera in aspect da la varietad svizra. Georg Kreis, directur (oz emerità) da l'Institut europeic en la medema universitad, ha collavurà a lez manual cun in essai intitolà «Vielfalt in kleinem Land» (pp. 81–86). L'autur da la contribuziun davart la varietad dals linguatgs (pp. 75–80) è in vegl enconuscent dals linguists rumantschs: Georges Lüdi, specialist renumà da la plurilinguitad, il qual, enfin a 2008, manava l'Institut da lingua e litteratura franzosa a l'Universitad da Basilea. I suonda ina resumaziun commentada da lezzas trais contribuziuns.

Emprender linguas avant la pubertad

Lüdi analisescha il pais relativ da las linguas: «Quel dal franzos (var 20%) n'ha betg sa midà tranter 1950 e 2000. Il tudestg percenter (...) ha pers var 8%. Il svilup dal talian reflectescha las fasas da l'immigraziun: Var 6% il 1950, strusch 12% il 1970 ed enavos sin 6,5% il 2000. La regressiun dal rumantsch (dad 1 a 0,5%) dat da patratgar. Ins ha dentant francà ses status legal sin stgalim federal. Era l'intschess rumantsch sa reducescha perquai ch'il princip territorial cumplitgescha la promoziun dal linguatg ordaiifer sia domena tradiziunala. Bliers umans da lingua rumantscha vivan a Turitg nua

che la scola na po oz betg sustegnair famiglias rumantschas» (p. 75). En ils davos onns han ins stgaffi classas rumantschas a Cuir, e la citad da Basilea introducescha talas classas; quai para da muntar ina vieuta a favur da la diaspora d'in linguatg periclità. L'autur punctuescha lura: «En in pajais pluriling èsi anc adina impurtant da mantegnair ina segunda lingua naziunala per tut ils uffants davent da la scola primara (...). Ma ils plis chantuns alemans vegnan a dar la prioritad a l'anglais» (pp. 75–76). Qua fissi da far endament las decleranzas da cuss. naz. Roger Nordmann (Losanna) al «Tagess-Anzeiger» dals 16 d'avust 2014: «Pretender ch'ils uffants cumenzian ad emprender franzos pir en 7avla, pia cun 12 u 13 onns, è pedagogicamain fauss, politicamain dubius e culturalmain bornà (...). Tut las experientschas mussan ch'in tscharvè giuven è pli plastic ed emprenda linguas pli tgunsch. Ins duai cunzunt entschaver avant la pubertad e plitost tras il giuè (...). Laschar pender las alas cun la stgisa ch'ils uffants sajan 'surstrapatschads', quai munta ipocrisia, bugliaccaria e mancanza da fidanza en nosa giuventetgna. Surstrapatschads èn quels politichers che prendan talas decisions (...). La democrazia en in stadi federal pluriling premetta ch'ins (...) intergroschia las minoritads linguisticas; perquai basegan tut las burgaisas ed ils burgais in minimum d'enclitg per quellas e quels d'otra lingua (...). Míntga linguatg munta ina maniera da patratgar cun ragischs culturalas autonomas (...). Quai munta in grond enritgiment da sa disar plaun a plaun ad in'otra cultura. E cunzunt: Quai stimulescha da metter en dumonda sasez e l'agen mund.» Areguard ils politichers xenofobs alemans di Nordmann: «Jau hai suspects ch'i cum battian il franzos tempriv per barricadar la Svizra germanofona ad in pajais monocultural, perquai ch'i reguardian ils linguatgs neolatins sco subversivs.»

Uffants da l'immigraziun

Co statti cun las populaziuns da derivanza immigrada che discurran cunzunt linguas ignoradas da la legislaziun? La prin-

cipala il 2000 era il serbocroat (103 350 olmas, 1,4% da la populaziun); linguisticamain èn il serb, croat e bosniac mo in linguatg cun almain trais variantas uffizialas. Lura vegnivan l'albanais (94 937), portugais (89 527), spagnol (77 506), anglais (73 425), tirc (44 523), tamil (21 816) euv. Lüdi: «Ins sa ch'enconuscher bain l'agen emprim linguatg saja la meglra premissa per il studi cumplet d'in segund. Perquai è la scola cunresponsabla per stimular bab e mamma a transmetter la lingua da derivanza als uffants, ed eventualmain schlargiar las cumpetenzas en lezza lingua da tscherts uffants immigrads» (p. 78). Quai fiss da dir e repeter cur ch'i va per scolar tals uffants. In segund cussegl da Lüdi per lur integraziun tuna: «Procurar per lur immersium tempriva en la lingua locala (canortas, scolinas euv.) cun educatur(a) scolad(a)s spezialmain, sco ch'il chantun Basilea citad ha gist decidì – e betg cun magistraglia cun scola-ziun da linguist» (p. 78).

La populaziun islamica

Il chapitel scrit da Georg Kreis cuntegna cunzunt infurmaziuns destinadas per germanofons che na vivan betg en Svizra. Ma tscherts detagls resguardads dal sociolog pon far surstar er umans che vivan en il pajais dapi decennis u perfin ch'èn naschids e creschids si en Svizra. Quai vala cunzunt per las duas paginas deditgadas a l'islam: «La proporziun da populaziun islamica en Svizra è creschida da 2,2% il 1990 a 4,3% il 2000 (...). Lezza dublegiada deriva cunzunt dals fluss d'immigraziun da la Cosova, da la Bosnia ed Erzegovina, da la republica da Macedonia e da la Turchia (...). Ins smina che la proporziun da populaziun islamica saja anc pli gronda perquai ch'ina part dals esters islamics haja s'inscrivida sco senza confessiun. La proporziun d'umans esters 'senza indicaziuns' (8,7%) è bler pli auta che tar Svizras e Svizzers (3,2%) (...). Ins calculescha ch'i dettia en Svizra var 200 000–400 000 muslimas e muslims (...). Forsa pon ins distinguer schiits e sunnits, ma ins na po e na vul sa metter avant las numerusas

variantas d'islam (...). Avant paucs onns pudev'ins far l'examen dad ir cun auto en sis linguas na-svizras: Albanais, anglais, portugais, serbocroat, spagnol e tirc» (pp. 85–87). Cunzunt umans da lingua albanaisa u tirc en Svizra èn probablamain da religiun islamica. Dapi 2012 renconuscha il chantun Basilea-Citad la «Kulturvereinigung der Aleviten und Bektaschi/Basel ve Cevresi Alevi Bektasi Kültür Birliği» (2) sco «cuminanza religiosa da dretg public» e commembra da l'«Interreligiöses Forum Basel». L'islam ortodox sunnit resguard las cuminanzas alevidas sco ereticas.

Anguschas ed impuls

La contribuziun da Rita Schneider-Sliwa reproducescha il memorabel placat da la pps cun la nursa naira ed il text: «Ausschaffungsinitiative Ja». Il text entschaiava sco suonda: «L'immigraziun en Svizra munta cunzunt in tema politic e fitg politisà. Ina persuna estra che guarda la Svizra e sias relaziuns cun persunas immigradas vesa cunzunt affischas e caricaturas che marcan e turblan il maletg (...). L'illustraziun nr. 70 exprima il quità che munds parallels sa sviluppeschian en la Svizra tradiziunalmain plurilingua e multiculturala e che lur valurs e leschas n'armoniseschian betg cun la societad svizra e possian far stremblir ils fundaments da ses stadi. La politica da la Svizra e cunzunt sias partidas politics sveglian anguschas cun inschign dapi decennis, e quai oravant tut en temps da ferma recessiun (...). En Svizra n'emblid'ins betg che migrants, tschientaners a la lunga, han fatg avanzar a moda relevanta il svilup economic e social dal pajais, sia bainstanza e la fermezza da tschertas branschas (...). A la fin dal 19avel tschientaner e l'entschatta dal 20avel han umans immigrads da l'Italia e d'alters pajais construi tunnels, punts, viafiers e mirs da serra ch'èn lura vegnids las avainas da vita da l'entira economia (...). Las migraziuns han adina dà a la Svizra (...) impuls impurtants che han contribuì a la prosperitad da la cuminanza (...). Ma tschertas praticas en ils munds parallels da paucas communitads da gliued immi-

grada valan sco nunadattadas a las normas culturalas e giuridicas svizras. In exempel extrem è l'exciun (mutilaziun genitara da mattatschas) pratitgada dascus tar insaquantas gruppas; en Svizra scuvran 20% dals ginocologs consequenzas da lezza tradiziun (...). Era murdraretschs da femnas per salvar l'onur da la famiglia fan part da talas praticas da communitads estras» (pp. 96–97).

Co integrar?

Il 2008 cumpigliava la populaziun svizra 30,6% umans da derivanza estra. 66,8% da quels eran esters tenor il dretg svizzer, 29,7% naturalisads e 3,4% naschids sco burgaisas e burgais svizzers. Schneider-Sliwa: «La Svizra è in dals pajais europeics cun la proporziun la pli gronda da populaziun estra. Quai deriva da las fermas undas d'immigraziun e da la politica restrictiva da naturalisaziun. 20,7% da la populaziun estra è naschida en Svizra e fa pia part da la segunda u perfin terza generaziun estra» (p. 98). L'atura rapporta davart la politica basilausa d'integraziun: «Ins porscha il curs 'Ich lerne Deutsch fürs Kind' als geniturs d'uffants obligads d'ir a scola. Lez curs è obligatoric sche las autoritads constateschan che las enconuschientschas da lingua na tanschan betg per gidar ils uffants tar lur lavur da scola e per communitgar cun la magistraglia senza interpret (...). Per las mammas che na pon frequentar il curs datti il project 'Lernen im Park': La persuna che maina il curs va nua che la mamma estra sa strategna cun ses uffants che vegnan lur instruids al lieu (...). In examen objectiv da las cifras mussa che las migraziuns han contribuì e contribueschan a la prosperitad economica dal pajais (...). La politica basilausa d'integraziun vegn surpigliada e sviluppada vivanant en l'entira Svizra» (p. 100). L'integraziun a lunga vista da persunas immigradas resta segir anc ditg in pensum impurtant da las societads europeicas.

1. Rita Schneider-Sliwa (ed.), Schweiz. Darmstadt (Wissenschaftliche Buchgesellschaft, ISBN 978-3-534-22439-5) 2011.
2. Adressa: Leimenstr. 36, 4051 Basilea. Posta electronica: info@alevibirli.ch